

KASNORENESANSNI FILOZOF NIKOLA VITOV GUČETIĆ

Ivica Martinović

Nikola Vitov Gučetić (1549.-1610.), hrvatski filozof iz 16. stoljeća, nedvojbeno je najumniji izdanak dubrovačke vlastelinske loze Gučetića. Od tridesetak hrvatskih filozofa iz 15. i 16. stoljeća, koji su ne samo pisali nego su nam ostavili rukopise, te u razdoblju nakon pojave tiska objavili i knjige, Gučetića svakako valja ubrojiti u onu desetericu renesansnih umnika koji sudjeluju u europskom kulturnom prostoru odabirom tema, izvornošću pristupa i osobitostima pri prijemu filozofskih pitanja u raspri. A među tom desetericom izdvaja se opet po tome što je, uz Marka Marulića, jedini koji je svoje opsežno djelo ostvario *isključivo* na hrvatskoj obali Jadrana. Mladenačka djela, pisana na latinskom, potpisivao je kao *Nicolaus Viti Gozzius*, a djela iz zrelog i poznog razdoblja, koja je redovito objavljivao na talijanskom, potpisivao je na dva načina: češće *Nicolò Vito di Gozze* i rjeđe *Nicolo Vito di Gozzi*.

Gučetić se pobrinuo zabilježiti podatke o svom filozofskom razvoju, o evoluciji svojih filozofskih interesa. Dostatno je pomno čitati posvete, predgovore i pogovore njegovih tvrdo ukoričenih knjiga, te knjigu koja je zapravo dosad bila najmanje čitana, njegov komentar Aristotelove *Meteorologike*, komentar koji je Gučetić napisao u dobi od 31 godine. Na stranicama djela *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele* Gučetić je bacio pogled unatrag i ostavio svjedočanstvo o prvim svojim rukopisima, i pogled unaprijed o svojim planovima koje je, kako se pokazalo, i ostvario!¹ Zato što se sâm za to pobrinuo, Gučetić pripada među one rijetke renesansne velikane iz hrvatskog naroda za koje se može napisati intelektualna biografija.

Mladi metafizičar

Gučetićev život tijesno je vezan uz rodni grad Dubrovnik i obiteljski ljetnikovac u Trstenu. Uz rijetka izbivanja, kakvo je primjerice bilo ono 1575. godine kad se u Rimu zbližio sa starinom Geronimom Cardanom,² u Dubrovniku je obnašao plemićka zaduženja, tu se razvio u plodna pisca filozofskih i teoloških rasprava i tu je, doživješi priličnu starost, i umro 1610. godine.³ Pitanje o njegovu školovanju izvan Dubrovnika još je otvoreno. Kad je navršio 20 godina, primljen je 7. prosinca 1569. u Veliko vijeće,⁴ te je otada redovito obavljao brojne službe pridržane samo vlasteli.

Za razliku od većine svojih vršnjaka, mladi se dubrovački vijećnik odvažio na mukotrpna metafizička istraživanja. Prvo, mladenačko djelo *Commentaria in sermonem Averrois Cordubensis de substantia orbis* (*Tumačenja uz govor Averroesa Kordobljanina o bivstvu svijeta*) napisao je, po vlastitu priznanju, kao »mladić od 21 godine kad ... još nije bio dobro proučio Aristotelovo mišljenje«,⁵ a objavio ga je 10 godina nakon dovršetka rukopisa (sl. 1).⁶ Ono se sastoji od 125 komentara uz Averroesov govor o bivstvu svijeta. Na znanstvenu akribiju, koja resi Gučetića od samih početaka filozofskog pisma, upućuje i oprema Gučetićeva prvijenca. Tekstu Gučetićeva komentara prethode dva kazala, prvo koje popisuje stavke i zaključke u Averroesovu djelu *Sermo de substantia orbis*, te drugo koje upozoruje »što je vrijedno znati o tumačenjima Nikole Vitova Gučetića«.⁷

NICOLAI VITI GOZZII

PATRITII REIP. RAGVSINÆ
COMMENTARIA

IN SERMONEM AVER.
DE SVBSTANTIA ORBIS,

Et in Propositiones de causis.

HIS ACCESSERE

Rerum scitu maxime dignarum Indices copiosi.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, Apud Bernardum Iuntam.
M D LXXX.

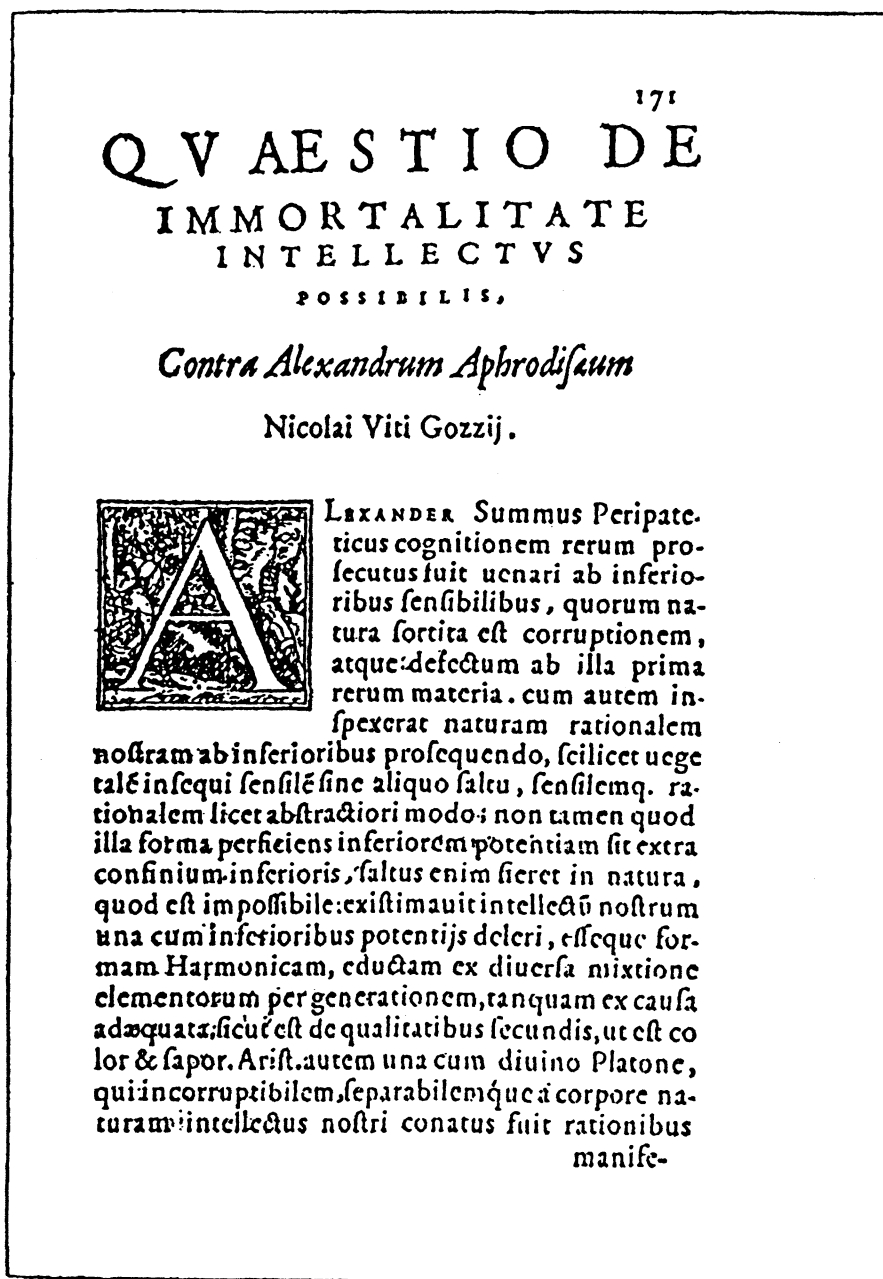
Sl. 1. Naslovnica Gučetićevih ranih filozofskih rasprava: tri djela u jednom uvezu. Nicolaus Viti Gozzius, *Commentaria in sermonem Averrois de substantia orbis, et in propositiones de causis* (Venetiis, 1580.).

Uz Averroesa, mladi je Gučetić za svoje glavne sugovornike izabrao Avicenu, Alberta Velikog, Tomu Akvinskog i Duns Scota. Na temelju proučavanja Averroesova govora Gučetić je, posve očekivano, u svojim tumačenjima raspravio mnoga prirodno-filozofska pitanja, osobito ona o kretanju, tvari, oblikovnici, naravi i veličini nebeskih tijela (*motus, materia, forma, natura, mensura corporum coelestium*).⁸ Među svoje komentare uvrstio je peripatetičke odgovore i na ova zanimljiva pitanja: Na koji način nebeska tijela svijetle? Je li gibanje nebeskog tijela konačno ili beskonačno?⁹ Tumačeći Averroesa, Gučetić je slijedio putove koje je utrla *Schola Peripatetica*.

Nakon desetljeća oklijevanja s objavljivanjem rukopisa, Gučetić je unutar istih korica ponudio još dva spisa: *Commentarius in propositiones de causis* (Tumačenje uz stavke o uzrocima) i *Quaestio de immortalitate intellectus possibilis, contra Alexandrum*

Aphrodisaeum (Pitanje o besmrtnosti mogućega uma, protiv Aleksandra Afrodizijskog). U prvom spisu, spomenutom na naslovnici, mladi se vlastelin prihvatio tumačiti djelo *Liber de causis* (Knjiga o uzrocima) koje je dugo bilo pripisivano Aristotelu, a u njegovu su se tumačenju okušali najvršniji umovi kršćanskoga Zapada.¹⁰ Toj se tradiciji tumačenja pseudoaristotelovskog spisa pridružio i Gučetić koji je u svojoj knjižnici posjedovao opsežni komentar *Epitome ... super propositionibus libri de causis* Krizostoma Javellija iz 1564. godine.¹¹ Slijedeći postavke nepoznata pisca, Dubrovčanin je raspravio prevažne ontološke teme o uzroku i umu, o biti i bivstvu, o opstojnosti i propadljivosti, o vječnosti i vremenitosti.

Drugi privezani spis (sl. 2), koji se na naslovnici niti ne spominje, pa su ga mnoge bibliografije propustile opisati, djelce je koje raspravlja Aristotelov nauk o umu i time

Sl. 2. Naslovnica Gučetićeve djelca »Quaestio de immortalitate intellectus possibilis, contra Alexandrum Aphrodisaeum«. Nicolaus Viti Gozzius, *Commentaria in sermonem Aver[rois] de substantia orbis, et in propositiones de causis* (Venetiis, 1580.), f. 171r.

zadire u filozofsku antropologiju.¹² To prvi put nije komentar, nego raspra sa sugovornikom iz davnih vremena, i to uz izravno obraćanje: »Pitam Aleksandra ...« U središtu raspre nalazi se Aristotelovo djelo *O duši*, a Gučetić se suprotstavlja Aleksandru Afrodizijskom zato što je zanijskao besmrtnost ljudske duše kad je ustvrdio da ona, kao ograničeno biće, propada zajedno s tijelom.¹³

Filozof ljepote i ljubavi

Približujući se tridesetoj godini, točnije u razdoblju od 1575. do 1580.,¹⁴ Gučetić je svoja umovanja započeo iskazivati u platoničkim dijalozima (*dialogo ... secondo la mente di Platone*). Priklonio se, dakle, književnoj vrsti u kojoj je s hrvatskih strana imao blistave predšasnike u Nikoli Modruškom, Jurju Dragišiću, Marku Maruliću i Frani Petriću, a da nije posjedovao svijest o iznimnoj tradiciji te književne vrste među Hrvatima. Prva su dva njegova dijaloga »nazvana Cvijet« (*detto Antos*) da bi već u naslovu počastila ljepotu i čestitost Cvijete Zuzorić s kojom je Nikolu i njegovu ženu Marušu vezivalo neprispodobivo prijateljstvo i poštovanje. Ti su dijalozi 1581. godine »ponovno« (*nuovamente*) ugledali svjetlo dana (sl. 3 i 4), a da nije rasvijetljeno kad su objavljeni »prvi put«. Jedini su likovi prvih dvaju Gučetićevih platoničkih dijaloga dvije žene koje je pisac »volio i poštovao više od ikoje druge osobe na svijetu«¹⁵ - supruga Maruša Gundulić, s kojom je sklopio ženidbeni ugovor 3. prosinca 1575.,¹⁶ i Cvijeta Zuzorić, ljepotica tijelom i dušom. One o ljepoti i ljubavi razgovaraju »u sjeni one lijepe hridi uz onaj potočić bistre vode« (*all'ombra di quella bella selice à canto à quel ruscello di limpid'acqua*) pokraj Gučetićeve ljetnikovca u Trstenu.¹⁷

Odabir razgovora »u Platonovu duhu« (*secondo la mente di Platone*) kao književne vrste ne povlači istodobno i odabir Platona kao *jedinoga* učitelja. »Želimo li vjerovati Aristotelovu i Platonovu ugledu i k tomu prirodnom razumu«,¹⁸ razlaže Gučetić Niki Zuzorić, Cvijetinoj sestri, u posveti, kojom popraćuje oba svoja platonička dijaloga, i tako otkriva tri ključna ishodišta svojih razglabanja. Ipak, Platonov sustav, naročito kako su ga tumačili Plotin, Jamblih i Proklo, bio mu je glavnim putokazom u izricanju stavova koje je povjerio usnama Cvijete Zuzorić.

Zastavši pred temeljnim pitanjem »Što je ljepota?«, Gučetić će prvo izložiti mnoga gledišta, među njima i Aristotelovo, da bi se postupno približio Platonovu odgovoru kao svom odabiru. Ljepota je milost koja zahvaća našu dušu i posredovanjem duha, vida i sluha uzrokuje užitak. Milost je tvorivo i savršenstvo ljepote, a sklad koji nude razmjeri nije dostatan za priznavanje ljepote.

U platoničkom ključu, a protivno Ovidiju ili Petrarki, razumijevao je Gučetić i odnos ljepote i čestitosti kao odnos dvaju dragih sestara. Razgovor o ljepoti napisao je Gučetić potaknut na obranu ženstva, istodobno lijepog i čestitog, a zaključio ga je primjerima lijepih Dubrovkinja. Cvijeta Šumičić i Margarita Menčetić već bijahu »s anđelima«, Cvijeti je namijenio da predstavi svoju suvremenicu Pavlu Gradić, a supruzi Maruši prepustio da o Cvijeti progovori kao o »najljepšoj, najčestitijoj i najstidljivijoj ženi na svijetu« (*la più bella, la più honesta, e la più pudica donna del mondo*).¹⁹

Dva su puta kako ljepota zahvaća ljudsku dušu: spoznaja i ljubav, a Gučetića je osobito zanimalo ovaj drugi put: ljubav kao moć koja čovjeka »ugrabi« i za umni i za djelatni život, pa svojom naravljju ukida granicu između kontemplacije i akcije. Tako je, u suglasju s naukom platoničarâ, nastao Gučetićev *Dialogo d'amore* (*Razgovor o ljubavi*). U njemu je Gučetić metodički raspravio mnoga prevažna pitanja iz filozofije ljubavi, primjerice o uzrocima i učincima ljubavi ili o tomu treba li uvesti nasladu u odredbu ljubavi, dodijelivši svojoj supruzi Maruši da filozofski izbrušene upite upravlja Cvijeti Zuzorić.²⁰ Platonova priča o rođenju Erosa poslužila je dubrovačkom filozofu za odgonetanje dvojakog podrijetla ljubavi. Ljubav potječe iz oskudice i iz obilja, tj. iz žudnje za željenim i iz užitka

DIALOGO
DELLA BELLEZZA
DETTO ANTOS.

Secondo la mente di Platone.

*Composto da M. NICOLÒ VITO di Gozze,
gentilhuomo Raguzeo.*

NVOVAMENTE POSTO IN LVCE.

CON PRIVILEGIO.

Ex libris Leonardi Serardi.

IN VENETIA,

Appresso Francesco Ziletti. M D LXXXI.

Sl. 3. Naslovnica »ponovljenoga« izdanja Gučetićeve dijaloga o ljepoti. Nicolò Vito di Gozze, *Dialogo della bellezza detto Antos, secondo la mente di Platone* (In Venetia, 1581.).

kad se željeno zadobija. Gučetić je s osobitom pomnjom proučio čudo preobrazbe u ljubavi: »kako se onaj koji ljubi pretvara u onoga koji biva ljubljen«. ²¹

Na ljubav je Gučetić primijenio iskustvo s pojavama života i kretanja, pa je zato ljubav prikazao u njezinim stupnjevitim očitovanjima: osnovna četiri elementa svijeta -> biljke -> životinje -> čovjek -> Bog. Redovito se zalagao za Platonovu trodiobu ljubavi na božansku, ljudsku i životinjsku. Aristotelovoj podjeli na »prijateljsku« (*Amore dell'amicitia*) i »putenu ljubav« (*Amore della concupiscenza*) izričito se suprotstavio, pozivajući se pritom na Tomu Akvinskoga koji obrazlaže da je to jedna te ista ljubav premda bi zbog razlike u ljubljenu izgledalo da su te dvije ljubavi različite. ²²

Gučetićeve »razgovori nazvani Cvijet« ili, prijemčivije suvremenu čitatelju, »razgovori posvećeni Cvijeti« (*Dialogo ... detto Antos*) s isključivo ženskom podjelom uloga oblikuju novu, hrvatsku podvrstu unutar platoničkoga dijaloga kao književne vrste. U glavnoj temi

DIALOGO D'AMORE

DETTO ANTOS,

Secondo la mente di Platone.

*Composto da M. NICOLÒ VITO di Gozze,
gentilhuomo Ragugco.*

NOVAMENTE POSTO IN LVCE.

CON PRIVILEGIO.

IN VENETIA,

Appresso Francesco Ziletti. M D LXXXI.

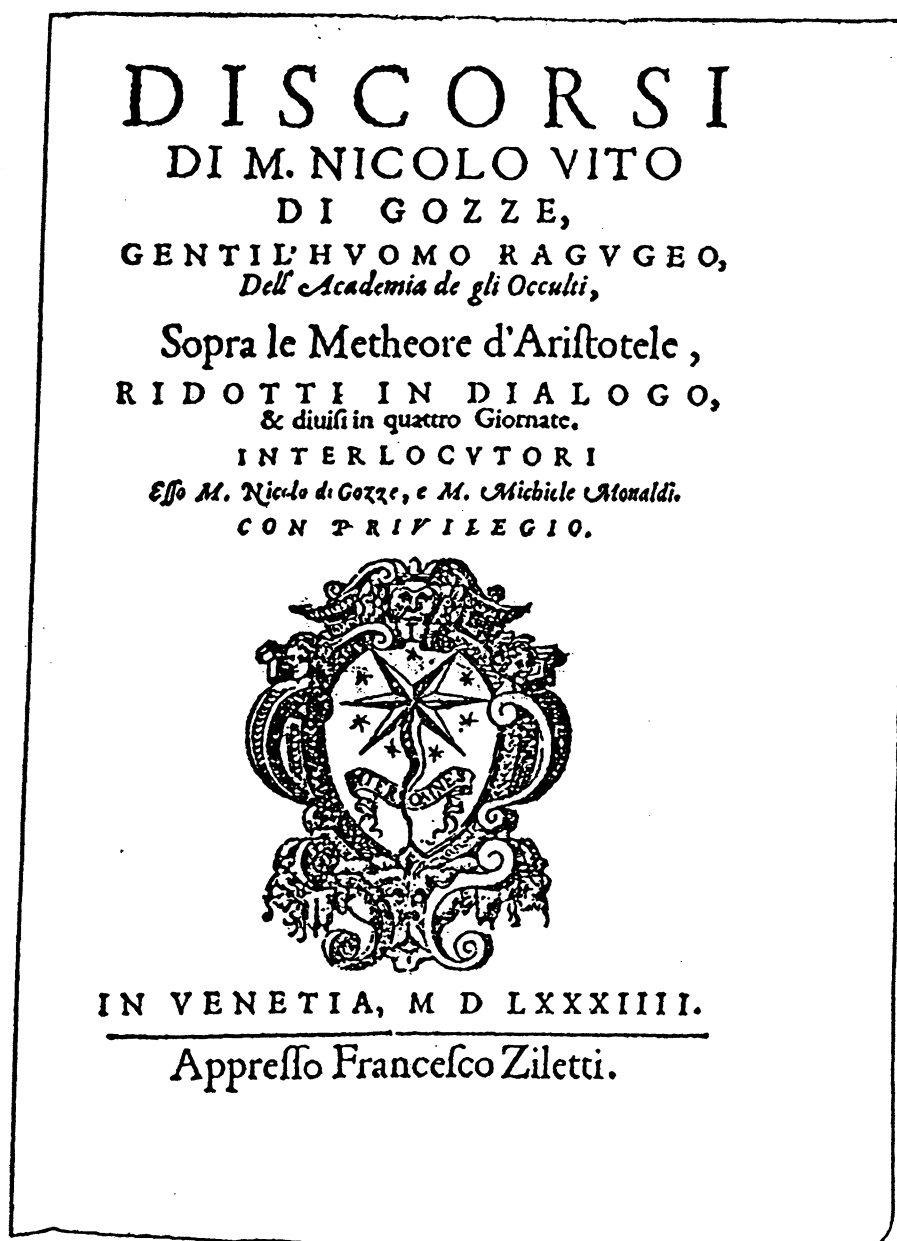
Sl. 4. Naslovnica »ponovljenoga« izdanja Gučetićeva dijaloga o ljubavi. Nicolò Vito di Gozze, *Dialogo d'amore detto Antos, secondo la mente di Platone* (In Venetia, 1581.).

razgovora Gučetić slijedi Platona i stare, prokušane tumačitelje Platonove filozofije, dok teme koje zadiru u antropologiju i prirodnu filozofiju obrađuje sukladno aristotelovskom pokladu. Tako je već u prvim dijalozima nagoviješten zaokret prema Aristotelu koji se u potpunosti ostvaruje već u prvom sljedećem platoničkom dijalogu kad Gučetić sustavno tumači Aristotelovu *Meteorologiku*.

Pisac prve sustavne meteorologije u Hrvata

Dok je Gučetić u mladenačkom komentaru, potaknut Averroesovim djelom, slijedio peripatetičku školu odgovarajući na brojna kozmološka pitanja o naravi i veličini nebeskih tijela, dotle je u zrelijoj dobi iz Aristotelova prirodnofilozofskog četveroknjižja za

proučavanje odabrao *Meteorologiku*.²³ Svoje je temeljno prirodno-filozofsko djelo *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (*Razgovori uz Aristotelovu Meteorologiku*) dubrovački vlastelin napisao kad je već navršio 31 godinu, dakle 1580. godine.²⁴ Objavio ga je dvaput, g. 1584. i 1585. u nakladi mletačkoga tiskara Zilettija (sl. 5).²⁵ Gučetićevim dijalozima u prvom je izdanju prethodila posveta koju je pišćeva supruga Maruša Gundulić upravila »ne manje lijepoj negoli kreposnoj plemkinji Cvijeti Zuzorić u Dubrovniku« potpisavši je 15. srpnja 1582.²⁶ Upravo je ta posveta prouzročila drugo izdanje Gučetićeve djela. Nikolina je žena, očigledno prežustro za dubrovačke prilike, branila Cvijetinu čast pred »strašnim glasovima vukova, medvjeda i tigrova« rodnoga grada. U drugom izdanju ta su mjesta izbačena, posveta je skraćena za stranicu i pol, prati je novi nadnevak iz ožujka 1585. godine, naslovnica djela drukčije je grafički oblikovana, u naslovu se pojavljuje oblik »d'Aristotile« umjesto prvobitnog »d'Aristotele«, dok Gučetićev spis nije doživio izmjene.

Sl. 5. Naslovnica Gučetićeve komentara Aristotelove *Meteorologike*: Prvo, rijetko izdanje. Nicolò Vito di Gozze, *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia, 1584.).

Predmet su Gučetićeve sustavnog tumačenja četiri knjige Aristotelove *Meteorologike* ili, poslužimo li se Gučetićevim talijanskim nazivom, »Metheorologia«,²⁷ shvaćena kao posljednji dio Aristotelove prirodne filozofije u kojem se raspravlja o općim svojstvima zraka, vode i zemlje, zatim »o moru, vjetrovima, potresima, rijekama, vihoru, munji, tuči, snijegu, rosi, kiši, gromovima, te o dūgi i mnogim drugim prividima koji nastaju od Sunčevih zraka«. ²⁸ Struktura Gučetićeve knjige podudara se sa strukturom Aristotelova predloška: četirima knjigama Aristotelove *Meteorologike* odgovaraju četiri dijaloga koje je Gučetić vodio sa svojim sugrađaninom, filozofom i pjesnikom Mihom Monaldijem, vrsnim znalцем grčkoga jezika,²⁹ dakako »na onom istom mjestu« (*in questo istesso luogo*),³⁰ dakle u svom Trstenu tijekom nekoliko uzastopnih ljetnih dana. Pritom je pisac redovito pretresao gledišta Olimpiodora, Aleksandra Afrodizijskog, Averroesa i Alberta Velikog, ranih tumačitelja Aristotelove *Meteorologike*.

U prvom dijalogu, u kojem je tumačio sadržaj prve knjige Aristotelove *Meteorologike*, Gučetić se poslužio Aristotelovim pojmom *hypecauma* da bi protumačio vatrene pojave. Sukladno Aristotelovu nauku, *hypecauma* je tvarni uzrok vatre, a odnos *hypecaume* i vatre je odnos *materia-forma*. Pojedine se *hypecaume* razlikuju »ili po položaju njihovih dijelova ili po množini i veličini«. ³¹ Dubrovački je filozof prirode čak nacrtao četiri tipa *hypecaume* da bi opisao razliku između ustroja običnoga plamena i ustroja zvijezde latalice. Od iste vatrene tvari, misli Gučetić, građeni su i kometi. Gučetić je, dakle, ponudio jednu tipologiju *hypecaume* i grafički je ilustrirao (sl. 6). U istom je dijalogu posjednik imanja u Trstenu upotrijebio i jedan *hrvatski* naziv, opisujući meteorološku pojavu »koju naši seljaci zovu slana« (*la quale da i villani nostri è chiamata Slanna*).³²

Sukladno sadržaju druge knjige Aristotelove *Meteorologike*, Gučetić je u drugom dijalogu razmatrao narav mora, vjetar, potres, grom i munju. Opširno je izložio Aristotelov nauk o vjetrovima, ali je uz njegovu ružu vjetrova (sl. 7) pomno opisao ružu vjetrova »koju upotrebljavaju naši mornari da bi imenovali vjetrove prema stranama svijeta«. ³³ Oni najprije podijele obzor na četiri prava kuta i tako dobiju četiri glavna vjetra (*Levante, Ponente, Ostro, e Tramontana*), zatim raspolove kvadrante i dobivaju smjerove za sljedeća četiri glavna vjetra (*Grego, Garbino, Siroco, e Maestro*), da bi napokon razdijelili oktante na četiri jednaka dijela i u svoju ružu uključili vjetrove tipa »quarta di Tramontana verso Grego« (sl. 8). Općem izlaganju o uzrocima vjetra pridodao je Gučetić poredbenu raščlambu koja se ticala dviju špilja u okolici Dubrovnika - Vjetrenice u Popovu polju i Šipuna u Cavtatu: što je uzrok vjetru u prvoj, a zašto u drugoj vjetar ne puše.³⁴

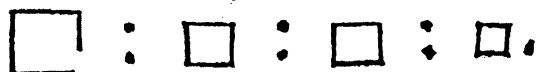
Gučetić je u trećem dijalogu svog meteorološkoga djela *Discorsi* razmatrao tematiku treće knjige Aristotelove *Meteorologike*, a osobito opširno pozabavio se pojavama koje se temelje na »lomu, odrazu i pravocrtnosti zrakâ« (*refrattione, riflessione, & rettitudine de i raggi*), kao što su dūga (sl. 9) i vijenac oko Sunca i Mjeseca poznat pod grčkim nazivom *halo*.³⁵ Upravo se tim povodom u Gučetićevim dijalozima najčešće začulo pitanje »Zašto?«. Pitajući se u koje vrijeme dūga nastaje, od kojih se boja sastoji, od koliko se vrsta lukova sastoji, koje su stvari nužne za nastanak dūge, Gučetić je u opisu temeljnih obilježja dūge slijedio nalaze iz Aristotelove *Meteorologike*, te Aristotelove tumače Aleksandra Afrodizijskog i Alberta Velikog. Njima je pridodao imena renesansne epohe. Tako se, primjerice, pozvao na svjedočanstva Pica della Mirandole i Ameriga Vespuccija da su dūgu vidjeli i noću. Kritički je pristupio Witelu kojemu je glavno djelo *Perspectivae* objavljeno prvi put u prvoj polovici 16. stoljeća. Uz to, Gučetića je razgovor o dūgi potaknuo na razglabanje drevnih epistemoloških pitanja: Može li se pouzdati u vid? Jesu li dūga i vijenac oko Sunca i Mjeseca stvarni ili nisu?³⁶ Gučetićeve optička razmatranja cijelo jedno desetljeće prethode pokusima koje je mladi isusovac Marko Antun de Dominis kao *magister* u Padovi izvodio sa staklenim kuglama koje je ispunio vodom, po uzoru na Alhazena.

U svojim je prirodnofilozofskim istraživanjima Nikola Vitov Gučetić prošao razvojni

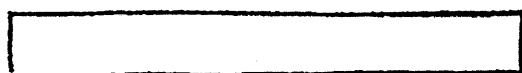
Hypecauma dal qual si fa la Capra saltante.

Hypecauma della stella volante.

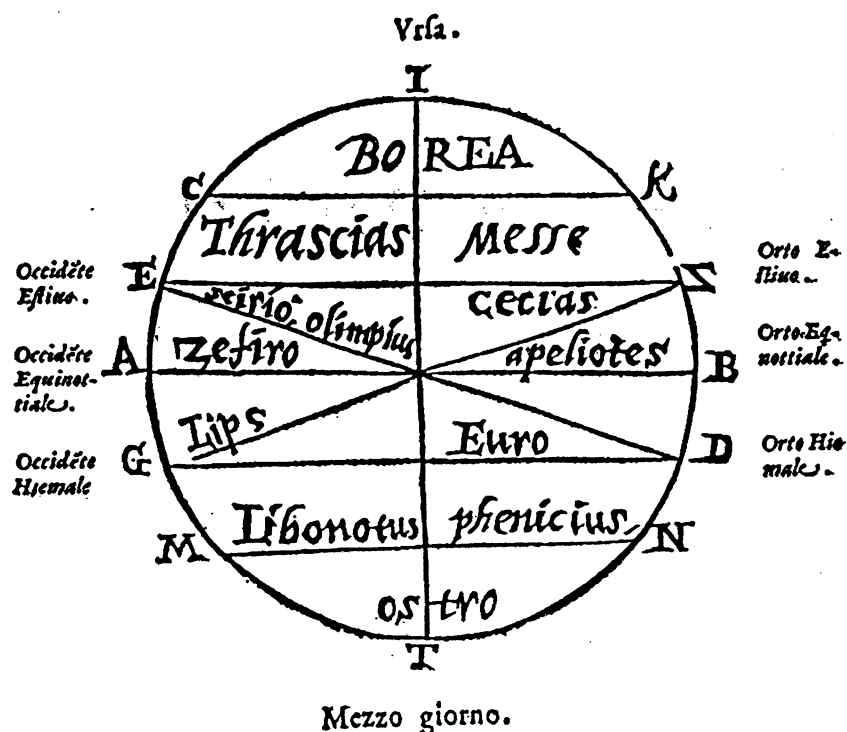
Hypecauma Dali.

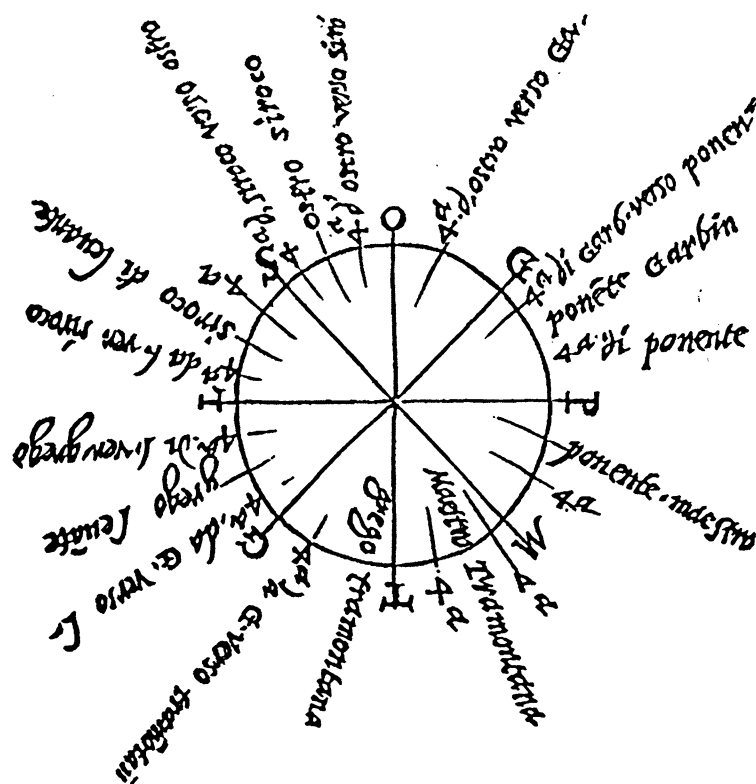
Hypecauma di fiamma .

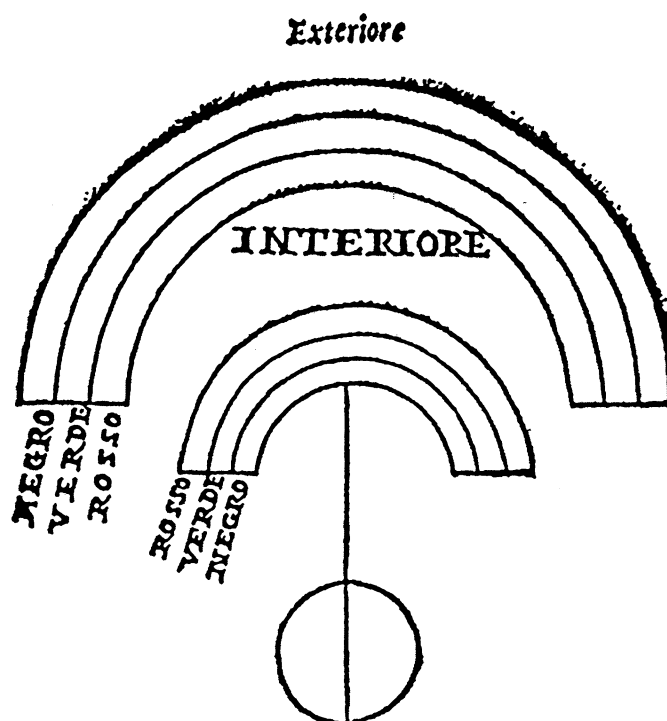
Sl. 6. *Hypecauma* kao tvarni uzrok vatre: Sastav vatre u različitim plamtećim tijelima u grafičkom prikazu Nikole Gučetića. Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia, 1584.), f. 21v.

Sl. 7. Aristotelova ruža vjetrova u grafičkom prikazu Nikole Gučetića. Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia, 1584.), f. 78v.

Sl. 8. Mornarska ruža vjetrova u grafičkom prikazu Nikole Gučetića. Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia, 1584.), f. 80r.

Sl. 9. Gučetićev crtež vanjskog i unutrašnjeg luka dūge. Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia, 1584.), f. 110r.

put od komentatora Averroesova djela *Sermo de substantia orbis* (Govor o bivstvu svijeta) u 21. godini do komentatora Aristotelove *Meteorologike* u 31. godini života. Raspravljajući teme iz Aristotelove *Meteorologike*, Gučetić je izložio svoje stavove o mnoštvu meteoroloških pojava. Zato su *Discorsi* Nikole Gučetića, napisani 1580. godine, a prvi put objelodanjeni 1584. godine, prva sustavna meteorologija u Hrvata, premda Gučetić u tom području ima predšasnika: Benedikt Kotruljević je meteorološkim pojavama posvetio treću knjigu svoga rukopisa *De navigatione*.³⁷ Iako se bitno oslanjao na aristotelovski poklad, znao se Gučetić suočiti i s obrazloženjima Pica della Mirandole i Witela, te pokrenuti suvremena pitanja. Položaj Gučetićevih dijaloga o meteorologiji izniman je i po tome što *Discorsi* prethode mnogim drugim tumačenjima Aristotelove *Meteorologike* koja su nastala u razdoblju poslije 1599. godine kad je, prema isusovačkom pedagoškom zakoniku *Ratio studiorum*, Aristotelova *Meteorologica* postala jedna od četiri propisana Aristotelova djela koja su se u sklopu prirodne filozofije predavala i tumačila na drugoj godini filozofije.

Teoretičar političkoga umijeća

Dovršavajući glavno prirodnofilozofsko djelo *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, Gučetić je zabilježio da po nagovoru Dinka Ranjine namjerava napisati djelo o državi.³⁸ Kad je napisao razgovor o građanskoj vladavini, dugo ga je, predugo zadržao »u tminama svojih spisa«.³⁹ Prvo je 1589. godine objavio *Governo della famiglia* (Upravljanje obitelji) (sl. 10), a tek onda i svoje glavno političko djelo *Dello stato delle Repubbliche* (1591). Napisao ih je prije negoli je počeo dobivati najvažnija zaduženja u upravljanju Dubrovačkom Republikom. Rijetko se tko na intelektualnom planu tako temeljito pripremio za obavljanje najodgovornijih državničkih dužnosti, člana Maloga vijeća i kneza dubrovačkoga, kao što je to uradio Nikola Gučetić. *Specchio del Maggior Consiglio* (Ogledalo Velikoga vijeća), prvorazredno rukopisno vrelo o političkom ustroju Dubrovačke Republike, iz godine u godinu bilježi Gučetićeve vlastelinske službe i njegovo državničko sazrijevanje. Tri najodgovornije službe u Dubrovačkoj Republici obnašao je više puta. Knezom je bio sedam puta: u listopadu 1589., studenome 1593., lipnju 1596., travnju 1600., travnju 1603., ožujku 1606. i u lipnju 1609.⁴⁰ Za člana Maloga vijeća izabran je pet puta, a za jednoga od petorice čuvara Grada tri puta. Političke teme o položaju Dubrovačke Republike zaokupljale su ga i ranije. Dostatno je spomenuti pitanje koje mu je poslužilo kao primjer u *Dialogo d'amore*: »Je li Dubrovačka Republika dužna pomoći kršćanima protiv Turčina?«⁴¹

Gučetić je u političkim promišljanjima izabrao Aristotela za učitelja. Potpisujući predgovor za *Governo della famiglia* na Novu 1589. godinu, Gučetić je jasno upozorio na propedeutičko značenje djela o obitelji i o upravljanju domom: Da bi se znalo dobro upravljati gradom ili državom, nužno je znati dobro upravljati vlastitim domom.⁴² Predmetom razgovora sa Stjepom Bunićem postala su razglabanja »o gospodarskoj znanosti« (*della economica disciplina*)⁴³ kojoj u temelju leži vlasništvo, prepoznato kao vlastito potomstvo i vlastiti posjedi. *Topos* duhovnih uzleta Nikole Gučetića ponovno je njegovo Trsteno. Dubrovački filozof razgovara s Bunićem »u svom ljetnikovcu« (*nella mia Villa*), birajući isto mjesto i opisujući ga istim izričajem kao u svom razgovoru o ljepoti: »u sjeni jedne lijepe hridi uz jedan potočić bistre vode« (*all'ombra d'una bella Selice, a canto d'un Ruscello di limpida acqua*), u proljeće kad lijepi i dražesni kutci uokolo ljetnikovca na osobiti način zovu čovjeka.⁴⁴

Nakon uvodnog razglabanja o kući, Gučetić se posvetio bitnim odnosima u obitelji i na obiteljskom imanju: muž - žena, roditelji - djeca, gospodar - sluga. Svoje je stavove često oblikovao kao pravila: pravila za gospodaricu, pravila za trudnicu, dojenče i dojilju, pravila za djevojčice, pravila za ponašanje gospodara sa slugama. Glavninu razgovora s Bunićem posvetio je odgoju djece kojima je razvoj pratio po sedmogodištima. Zato se o ovom

GOVERNO

DELLA FAMIGLIA,

DI M. NICOLO' VITO

DI GOZZE,

Gentil'huomo Ragusco,

ACCADEMICO OCCULTO:

Nel quale breuemente, trattando la uera Economia, s'insegna, non meno con facilità, che dottamente, il Governo, non pure della Casa tanto di Città, quanto di Contado; ma ancora il uero modo di accrescere, & conseruare le ricchezze.

Con una Tauola delle cose più notabili.

CON PRIVILEGIO.

IN VENETIA, CID D XXCIX.
Presso Aldo.

Sl. 10. Naslovnica Gučetićeve komentara Aristotelove *Ekonomike*. Nicolò Vito di Gozze, *Governo della famiglia* (In Venetia, 1589.)

Gučetićevu djelu često govori kao o pedagoškom štivu. Okvir je ipak širi, određen pitanjima iz Aristotelove *Ekonomike*.

U djelu *Dello Stato delle Repubbliche* (sl. 11) Gučetić je za sugovornika odabrao znamenitoga dubrovačkog pjesnika Dinka Ranjinu koji ga je i poticao da napiše ovo djelo. Gučetićeve razgovori o državi, koji su uslijedili nakon što je Gučetić završio niz razgovora s Monaldijem o etičkim temama,⁴⁵ u potpunosti se ravnaju prema ustroju Aristotelove *Politike*. Svakoj od osam knjiga Aristotelove *Politike* odgovara jedan jutarnji razgovor između Gučetića i Ranjine. Aristotelovo ime u tim razgovorima nije usamljeno. Na Gučetićevim se stranicama susreću probrana renesansna imena, primjerice platoničar Marsilio Ficino i, najčešće, Francesco Patrizi iz Siene. Od kršćanskih klasika Gučetić se rado poziva na Alberta Velikog, Aleksandra Haleškog, Augustina i Tomu Akvinskoga.

Pošavši od određenja čovjeka kao »društvene i političke životinje« (*animal sociabile, e politico*),⁴⁶ Gučetić je s Ranjinom raspravljao o različitim oblicima vladavine i ulozi

Dello STATO delle
REPVBLCHE

Secondo la mente
DI ARISTOTELE
CON ESSEMPI MODERNI

Giornate otto,
DI M. NICOLÒ VITO DI GOZZI
Gentiluomo Raguseo, Accademico occulto.

Con CCXXII. AVERTIMENTI CIVILI dell'istesso,
molto curiosi, & vtili per coloro, che gouernano
STATI.

Et nel fine vna APOLOGIA dell'HONOR Civile.
Con i Sommarij à ciascuna GIORNATA, & la Tauola delle cose più
NOTABILI.

CON PRIVILEGI.

IN VENETIA . CIO . IO . XCI.
Presso Aldo.

Sl. 11. Naslovnica Gučetićeva komentara Aristotelove *Politike*. Nicolò Vito di Gozzi, *Dello Stato delle Republiche secondo la mente di Aristotele con essemi moderni* (In Venetia, 1591.).

zakonodavstva, o vrlinama dobroga građanina i dobroga vladara, o razdiobi vlasti, o republici i tiraniji, o promjeni vladavine i demokraciji, o savršenom životu pojedinca i države, napokon o kreposnom odgoju dječakâ. Premda zadubljen nad Aristotelovim političkim uvidima, Gučetić je očitovao kamo pripada jezikom i civilizacijom knjige. Pri kraju sedme knjige, ondje gdje je raspravljao o vojnicima, zapovjednicima i ratovanju, posegnuo je za poslovicom »u našem materinskom jeziku« (*in lingua nostra materna*) da bi podupro svoje obrazloženje da nove vojnike treba birati među muškarcima ispod tridesete godine života: »stara vola mucno/ie ucit orat« (sl. 12).⁴⁷ Dok je tumačio osmu knjigu Aristotelove *Politike* o odgoju, prikazao je trilingvalnu pjesničku radionicu rodnoga grada: unutar latinske sastavnice (*nel verso Latino*) izdvojio je veliki trolist na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće Jakova Bunića, Iliju Crijevića i Damjana Benešu te pohvalio Mata Benešu

*& in lingua nostra materna (stara vola mucnoie
vcit orat)*

Sl. 12. Hrvatska poslovice u talijanskom tkivu. Nicolò Vito di Gozzi, *Dello Stato delle Repubbliche* (In Venetia, 1591.), p. 384.

izostavivši, nažalost, Karla Pucića; u talijansku sastavnicu (*nel verso Toscano*) uvrstio je Dinka Ranjinu, Miha Bunića, Miha Monaldija i pokojnoga Glušca Bobaljevića; među »rijetkim« hrvatskim pjesnicima (*nell' Idioma nostro*) istaknuo je iznovice Dinka Ranjinu te još poimence Đoru i Marina Držića, a jedino je Marina Držića spomenuo u dvama odsječcima - o poeziji i scenskoj umjetnosti.⁴⁸

Glavno Gučetićevo djelo iz političke filozofije imalo je i doličnu pratnju. Spoznaje o političkom umijeću dubrovački je vlastelin pretočio u kratke naputke, njih 222 na broju. Tako je nastao politološki priručnik *Avertimenti civili per lo governo delli stati* (*Građanska upozorenja za upravljanje državama*). U upozorenjima se Gučetić izrijeком založio za vladavinu zakona, a ne vladavinu vladarevih ovlaštenja. Poznavao je i prigovor savjesti. Njegovi su zaključci uključivali i konzervativnu utopiju kad je radije pristajao podnositi male nedostatke u zakonu nego mijenjati takav zakon, ili kad je upozoravao da nema opasnije stvari za provedbu od uvođenja novih odredaba.

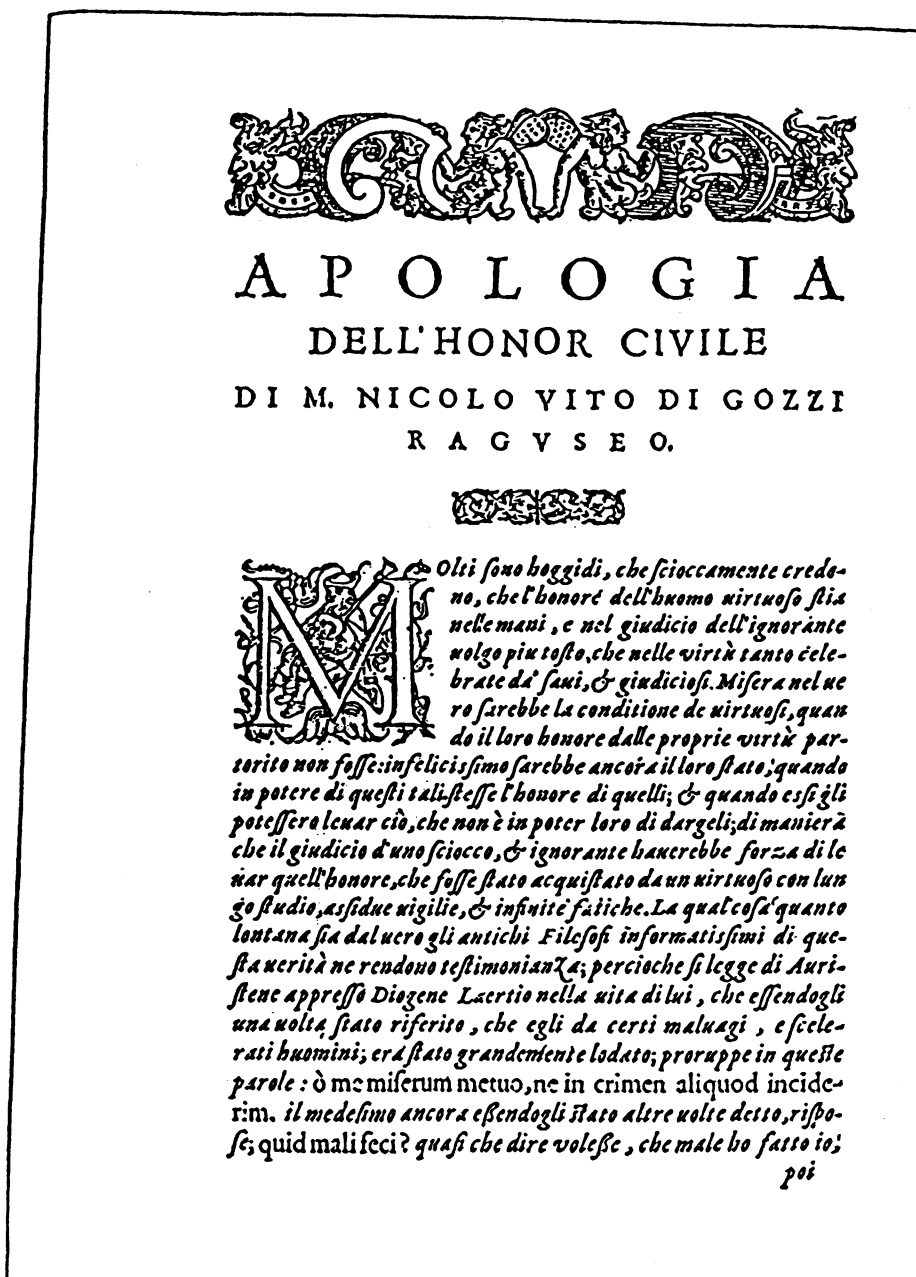
Pišući »upozorenja« djelomice je prepoznavao, možda i preslikavao politički model koji je najbolje poznavao - obrasce vladavine u Dubrovačkoj Republici. Njih je, primjerice, prepoznati u sljedećim upozorenjima:

-
18. Nema omraženije stvari u nekom slobodnom gradu doli građanima dati trajnu vlast. »Neprekidno vladati u slobodnoj je državi omraženo.« reče Filozof.
35. Mnogo je bolje za jednu republiku da različite službe obavlja odvojeno više osoba, nego jedna osoba ili jedno poglavarstvo s više osoba.
43. Sigurno spasenje neće u svom životu naći onaj tko nepravedno uskraćuje slobodu drugima.
44. Bolje je da nekom republikom upravljaju izvrsni zakoni nego savršeni ljudi.
47. Nije dobro za dobro uređenu republiku da pojedinac ima široku vlast nad jednakima, nego je mnogo bolje da njom upravljaju zakoni, kako hoće Filozof.
49. Mnogo je bolje imati vladara po izboru nego po nasljedstvu.
89. Javni novac mora čuvati više osoba.
108. Teško griješe oni koji se ustežu od upravljanja republikom iako bi mogli pomoći u prikladnim i teškim prilikama, običavao je reći Ciceron.
145. Podanici nisu dužni obdržavati onaj zakon svoga vladara koji je izravno oprečan Božjem zakonu jer je Bog neograničeni gospodar svih vladara na svijetu.
203. Ne treba se tvrdoglavo protiviti Crkvi jer se ona nikada ne može odreći svojih razloga, nego valja nastojati da joj se svatko prilagodi što je bolje moguće.«⁴⁹

Kad podsjeća da prije odluke treba biti nasamo i izbjegavati neočekivane razgovore, da

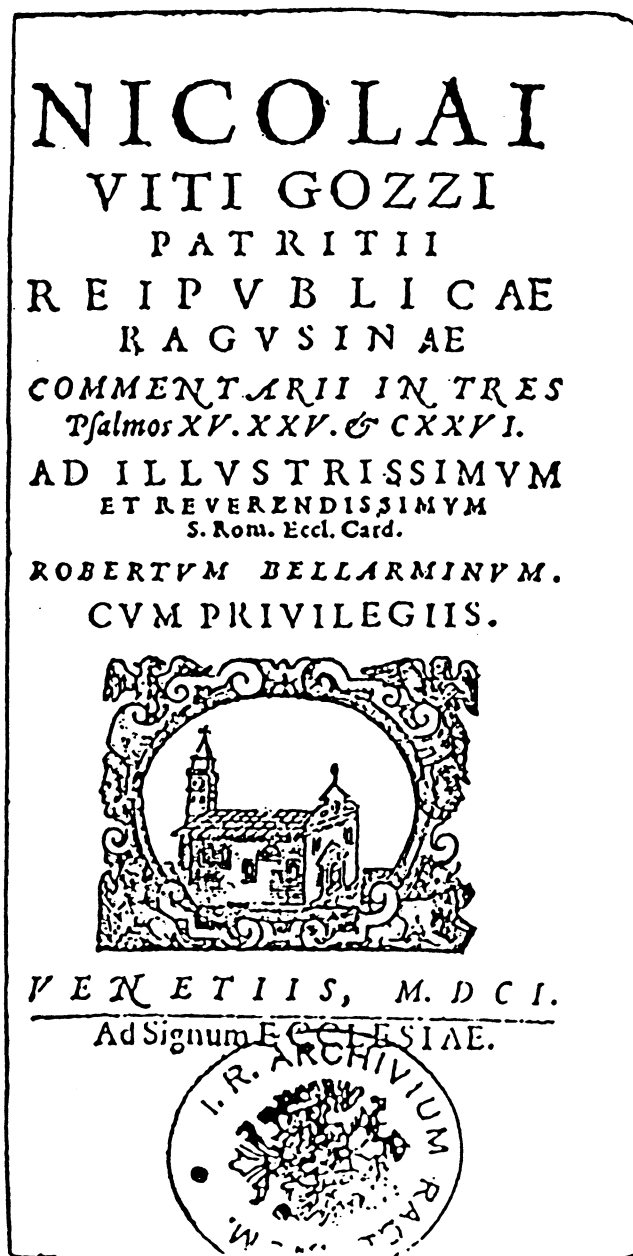
mladi vijećnik ne treba žuriti s prvim govorom na zasjedanju, da više osoba mora čuvati javni novac, onda Gučetić govori i o vlastitim državičkim iskustvima. Kad napućuje da je opasno dopustiti slobodan ulaz u grad svim strancima i kad preporučuje da je prikladno za neke službe unajmiti pouzdane strance, onda Gučetić progovora o prokušanom državičkom umijeću rodnoga grada. Kad poziva na poštovanje razloga koje iznosi Crkva i upućuje državnike na put prilagođavanja, onda on ima na umu i trajne napetosti između svjetovne i crkvene vlasti u svojoj Republici.

Napokon, Gučetićev interes za praktičnu filozofiju usmjeruje se samo na jedno pitanje - ono o građanskoj časti i očituje u etičkom djelcu *Apologia dell'honor civile* (*Obrana građanske časti*) kojim završava izdanje Gučetićevih političkih spisa (sl. 13).⁵⁰ Aristotelova *Etika* i *Della Republica* sienskoga filozofa Francesca Patrizija ponovno su Gučetićevi oslonci u zauzimanju za vrlinu i protiv častohleplja.

Teolog kontroverzist

Usporedno s izradom političkih spisa, prihvatio se Gučetić i tumačenja starozavjetnoga stiha. Psalmi sa svojim jezgrovitim zazivima poslužili su mu da očituje svoja stajališta u otvorenu protureformacijskom duhu. Započeo je s pokorničkim psalmima kralja Davida da bi izložio katoličke stavove o predodređenju, a završio s odabirom triju psalama kako bi raspravio odnos čovjeka prema Bogu. G. 1589., djelom *Discorsi della Penitenza sopra i sette Salmi Penitentiali di David* (Razgovori o pokori ponad sedam Davidovih pokorničkih psalama), tek se bio priključio valu kontroverzističke teologije koju je u katoličkim redovima predvodio Roberto Bellarmino, ugledni profesor teologije u Rimskom kolegiju i pisac zbornika prijepornih pitanja *Disputationes de controversiis christianae fidei* (1586.-1613.), kasnije i kardinal, drugo je djelo posvetio Bellarminu kao prvaku kontroverzističke teologije, a u predgovoru svoga trećeg kontroverzističkog spisa iz 1601. godine već se

Sl. 14. Naslovnica trećega Gučetićeva teološkog djela. Nicolaus Viti Gozzius, *Commentarii in tres psalmos XV. XXXV. & CXXXVI.* (Venetiis, 1601.).

mogao poslužiti naslovom »Sacrae Theologiae ac Philosophiae Doctor«⁵¹ koji mu je priskrbio upravo mecena - kardinal Bellarmino.

Proučavatelj javnoga govora

Počevši od prvoga vlastelinskog zaduženja g. 1571. kad je izabran za jednoga od šestorice odvjetnika posebničkih dobara, Gučetiću su najčešće povjeravane pravničke službe: odvjetnik posebničkih dobara, odvjetnik općeg dobra, komornik općeg dobra, savjetnik za građanske parnice i sudac za krivične parnice. Samo za jednoga od šestorice odvjetnika posebničkih dobara (*advocati vi. del proprio*) biran je šest puta kroz tri desetljeća. Sudjelujući u upravljanju Dubrovačkom Republikom, ukupno je petnaest puta dobio pravnička zaduženja.⁵² Prouka suvremene pravne literature i iskustvo što ga je prikupio u sudskoj praksi urodili su oko g. 1600. komentarom prve knjige Aristotelove *Retorike* u kojem se Gučetić usredotočio na značenja javnog govora u državnim i pravnim poslovima.⁵³

Proučavatelj besmrtnog duha

Time se ne iscrpljuje govor o Gučetićevoj filozofsko-teološkoj radionici u zreloj i poodmakloj dobi.⁵⁴ Neposredno nakon objavljivanja svoga komentara Aristotelove *Politike* sastavio je rukopise *De anima*, *De daemonibus*, *De angelis* i *De Deo*. Potkraj života dovršio je još dva rukopisa: komentar prvih dvaju poglavlja treće knjige Aristotelova djela *O duši*, naslovivši ga *Breve compendium in duo prima capita tertii de anima Aristotelis* i potpisavši se g. 1606. kao član *ex academia Insensatorum* (Perugia), i *Li discorsi della immortalità e felicità humana* (*Rasprave o ljudskoj besmrtnosti i sreći*) koji je dovršio g. 1607. a danas se čuva u Oliveriani u Pesaru, Problem duše usmjerio je Gučetićeve filozofski interes na kraju životne staze prema filozofiji čovjeka.

Polihistor Gučetić

Mladi je Gučetić bio metafizičar, zreli se Gučetić iskazao kao filozof ljepote, ljubavi i prirode, a pozni je Gučetić postao političkim i teološkim misliocem. Započeo je s razmatranjima nad klasičnim filozofskim spisima, nastavio s platoničkim dijalozima, a završio s tumačenjima psalama i komentarom Aristotelova djela *O duši*. U Gučetićeve slučaju treba prepoznati misao na putovima usustavljenja. Njegovi spisi tvore sustavno građeno zdanje; izostala je samo *Etika* jer, koliko se danas zna, svoje razgovore s Monaldijem na etičke teme nije uobličio u rukopis. Kao mladi vlastelin, okružen dvjema ženama Marušom i Cvijetom, Gučetić je zapisao da čovjekova duša treba biti pripravna »za razmatralačku književnost« (*alle lettere speculative*).⁵⁵ Njegova je to bila i ostala do duboke starosti u neprestanu naporu pisanja, ponajčešće »u sjeni one lijepe hridi uz onaj potocić bistre vode« u Trstenu.

Bilješke

- 1 Usp. Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia: Appresso Francesco Ziletti, 1584.), ff. 35v, 97r, 147r.
- 2 O »stanovitu druženju« s aristoteličarom Cardanom za boravka u Rimu posvjedočio je Gučetić u rukopisu *De daemonibus* (1592.), f. 75, kako je to prva upozorila Ljerka Schiffler. Usp. Ljerka Šifler-Premec, *Nikola Gučetić* (Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 1977.), p. 13.
- 3 Jedini izravni dokaz o datumu Gučetićeve smrti pruža rubna bilješka »obiit 1610.«, pridodana zabilješci o primitku mladoga vlastelina u Veliko vijeće u: PAD, *Specchio del Maggior Consiglio dell'anno 1500*, ff. 382-396, na f. 391v.
- 4 »Conseglieri del Magior Consiglio«, u: PAD, *Specchio del Maggior Consiglio dell'anno 1500*, ff. 382-396, na f. 391v: »S Nicolaus Vitti di Gozze ... die 7 Xbris 1569 annorum XX«.
- 5 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 35v: »Vi dirò, allora sono stato giovine di ventun'anno, quando feci quei Commenti [sopra il sermone de Substantia Orbis], & ancor non havevo esaminato bene l'opinion d'Aristotile;«.
- 6 »Nicolai Viti Gozzii, patritii Reipublicae Ragusinae commentaria, in sermonem Averrois Cordubensis de substantia orbis.«, u: Nicolaus Viti Gozzius, *Commentaria in sermonem Aver[rois] de substantia orbis, et in propositiones de causis*. (Venetiis: Apud Bernardum Iuntam, 1580.), ff. 1-125.
- 7 »Propositionum, atque conclusionum Averrois Cordubensis, quae in sermone de Substantia Orbis continentur, *Index primus*.«, ff. a2r-a3v; »Eorum, quae in Commentariis Nicolai Viti Gozzii scitu digna continnetur, *Index secundus*.«, ff. a3v-b4v, kazala smještena prije numeričke folijacije.
- 8 Vidi com. 37-39, 40, 42, 47, 62.
- 9 Vidi com. 80 i 95.
- 10 Erna Banić-Pajnić, »O uzroku i uzrocima: Gučetićev komentar Knjige o uzrocima«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 16 (1990.), pp. 119-146.
- 11 Vidi primjerak u posjedu Knjižnice »Juraj Habdelić« u Zagrebu, KJH 2020: *Epitome Chrysostomi Iavelli Canapitii super propositiones libri de causis, & unicuique propositioni apposito Commento, ac etiam examina earundem* (Venetiis: Apud Ioannem Mariam Bonellum, 1564.), rukopisna bilješka »ex libris nicolai viti« na f. 1.
- 12 »Quaestio de immortalitate intellectus possibilis, contra Alexandrum Aphrodisaeum Nicolai Viti Gozzii«, u: Nicolaus Viti Gozzius, *Commentaria in sermonem Aver[rois] de substantia orbis, et in propositiones de causis*. (Venetiis: Apud Bernardum Iuntam, 1580.), ff. 171-175. Usp. Šime Jurić, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1971.), p. 8, n. 29, gdje se ne upozoruje ni na jedan poznati primjerak Gučetićeve djelca.

- 13 Josip Talanga, »Gučetićeve kritika Aleksandra iz Afrodizije«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 18 (1992.), pp. 75-92.
- 14 Biograf Serafin Cerva bilježi da bi Gučetić dijaloge o ljepoti i o ljubavi dovršio 1577. godine. Usp. Seraphinus Maria Cerva, »Nicolaus Gozeus«, u: *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur a fratre Seraphino Maria Cerva Ragusino Ordinis Praedicatorum*, tomus tertius, editionem principem curavit Stjepan Krasić (Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1977), pp. 534-545, na p. 536.
- 15 Nicolò Vito di Gozzi, »Alla molto mag.^{ca} Signora mia osservandissima Nika Zuzori, in Ancona.«, u: Gozze, *Dialogo della bellezza* (In Venetia, 1581.), ff. a2r-a3v, na ff. a2v-a3r: »... mio desiderio, che ho di celebrare queste Donne quanto maggiormente posso, amandole io, & honorandole più ch'altra persona del mondo.«
- 16 PAD, Pacta matrimonialia 9, f. 226r. Usp. Ivica Martinović, »Ljetopis života i djela Nikole Vitova Gučetića«, *Dubrovački horizonti* 36 (1996.), pp. 23-33, na p. 25.
- 17 Nicolò Vito di Gozze, *Dialogo della bellezza detto Antos, secondo la mente di Platone* (In Venetia: Appresso Francesco Ziletti, 1581.), f. 1r. Usp. i nedavno dvojezično izdanje: Nikola Vitov Gučetić, *Dijalog o ljepoti / Dialogo della bellezza; Dijalog o ljubavi / Dialogo d'amore*, prevela s talijanskoga Natka Badurina (Zagreb: Most/The Bridge, 1995.).
- 18 Nicolò Vito di Gozzi, »Alla molto mag.^{ca} Signora mia osservandissima Nika Zuzori, in Ancona.«, posveta s nadnevkom 1. travnja 1581., na f. a3r: »(se vogliamo credere) all'autorità d'Aristotile, & di Platone & anco alla ragione naturale, ...«
- 19 Gozze, *Dialogo della bellezza*, f. 31r, u završnoj riječi Maruše Gučetić.
- 20 Nicolò Vito di Gozze, *Dialogo d'amore detto Antos, secondo la mente di Platone* (In Venetia: Appresso Francesco Ziletti, 1581.), f. 20v, 24r, 19v. Najvažnije teme, koje je raspravio u dijalogu, Gučetić je uključio u predmetno kazalo »Tavola delle cose natabili, che nel presente Dialogo d'Amore si contengono.«, ff. a2r-a3r.
- 21 Gozze, *Dialogo d'amore*, ff. 21v-22r.
- 22 Gozze, *Dialogo d'amore*, f. 23r-23v.
- 23 Ivica Martinović, »Nikola Vitov Gučetić«, u: Greta Pifat-Mrzljak (ur.), *Znanost u Hrvata: prirodoslovlje i njegova primjena* 1 (Zagreb: MGC, 1996), pp. 117-120, na pp. 118-120.
- 24 Nicolo Vito di Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele* (In Venetia: Appresso Francesco Ziletti, 1584.), f. 97r: »& sono pure trentaun'anno hoggi della vita mia;«.
- 25 Antonin Zaninović, »Drugo izdanje djela Nikole Gučetića *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*«, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* 2 (1953.), pp. 201-208.
- 26 Maria Gondola, »Alla non men bella, che virtuosa, e gentil donna, Fiore Zuzori, in Ragugia.«, u: Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, ff. [1-7v], datirana na f. [7v]: »Di Raugia, alli 15. di Luglio. 1582.«

- 27 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 3r: »Per qual cagione chiamò Aristotele questo trattato Metheorologia, & di quali cose tratta in esso?«, uz rubni podnaslov »Il nome del libro«; f. 3v: »chiamarono cotali trattati Metheorologia«; f. 2r: »questi quattro libri della Metheorologia«.
- 28 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 3v, uz rubni podnaslov: »Di che si tratta nel libro«.
- 29 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 3v: »Gozze: ... a voi, che havete posto tanto studio nella lingua Greca, & sete così perito d'ogni sua proprietà;« Zato je Gučetić u svojim izlaganjima i mogao upotrijebiti grčke nazivke za meteorološke i astronomske pojave.
- 30 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 116v, na kraju dijaloga. Vidi i početak prvoga dijaloga, f. 1r: »questo l'estate passata«.
- 31 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 21r: » ... queste Hypecaume, le quali in aria s'accendono, sono differenti tra loro, overo nella positione & sito delle parti loro, overo nella moltitudine, e grandezza.«
- 32 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 20v.
- 33 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 79r: »ma lasciando da canto questa descrittione Aristotelica de i venti, vediamo quella descrittione usata da i nostri marinari per nominar i venti secondo i siti del mondo, ...«
- 34 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, ff. 82v-83v. Usp. Žarko Dadić, »Osvrt Nikole Gučetića u 16. stoljeću na dvije spilje u okolici Dubrovnika«, *IX. jugoslavenski speleološki kongres: Zbornik predavanja* (Zagreb, 1984.), pp. 741-746; Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* (Zagreb: Naprijed, 1994.); poglavlje »Kulturni krug Nikole Gučetića u Dubrovniku«, pp. 35-45.
- 35 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, ff. 95v-112r, napose na f. 98v.
- 36 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, ff. 104v-105r.
- 37 Ivica Martinović, »Benedikt Kotruljević«, u: Greta Pifat-Mrzljak (ur.), *Znanost u Hrvata: prirodoslovlje i primjena 1* (Zagreb: MGC, 1996.), pp. 56-57; Darko Novaković, »Novopronađeni rukopis Benedikta Kotruljevića *De nauigatione*«, u Vladimir Stipetić (ur.), *Dubrovcānin Benedikt Kotruljević: Hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća* (Zagreb: HAZU / Hrvatski računovođa, 1996.), pp. 19-33, na p. 23-24.
- 38 Gozze, *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele*, f. 147r: »Horsù non piu cerimonie, io in tanto mi sforzerò di preparar'un'altra mensa dell'abondatissima dispensa del nostro Aristotele, che sarà della Politica sua, la quale à farla, mi spinge il Signor Cavalier Ragnina; al desiderio, e virtù del quale desidero sodisfare.«
- 39 Nicolò Vito di Gozze, »Al Mag.^{no} Sig.^o Nicolò Aloviz di Gozze suo cugino honorando.«, u: Nicolò Vito di Gozze, *Governo della famiglia* (In Venetia: Presso Aldo, 1589.), ff. a2r-a3r, na f. a2r: »... quel'altro [Dialogo] del Governo Civile (il quale tengo nelle tenebre delle mie scritture) ...«

- 40 Usp. Martinović, »Ljetopis života i djela Nikole Vitova Gučetića«, na pp. 28-32.
- 41 Gozze, *Dialogo d'amore*, f. 17v: »Se è cosa debita alla Republica Rauea porger' aiuto à i Christiani contra il Turco;«
- 42 Gozze, »Al Mag." Sig.' Nicolò Aloviz di Gozze suo cugino honorando.«, u: Gozze, *Governo della famiglia*, ff. a2r-a2v: »Io li risponderei, che per saper ben governare la Città, conviene, & è necessario saper bene governare la propria Casa;«
- 43 Gozze, *Governo della famiglia*, p. 2.
- 44 Gozze, *Governo della famiglia*, pp. 1-2.
- 45 Nicolò Vito di Gozzi, *Dello Stato delle Repubbliche secondo la mente di Aristotele con esempi moderni* (In Venetia: Presso Aldo, 1591.), pp. 1-2: »Ragnina: Con mio grandissimo contento, Signor Gozzi, hò inteso hoggi da M. Michele Monaldi, come questi giorni passati havete fatto insieme con esso lui un ragionamento sopra i trattati della Filosofia morale, la quale da Aristotele è stata chiamata, l'etica:«
- 46 Vidi »Argomento«, sadržaj razgovora prvoga dana, u: Gozzi, *Dello Stato delle Repubbliche*, p. 1. Usp. analogni izričaj u: Gozze, *Governo della famiglia*, p. 2: »animal sociabile, e familiare«. Ocjene ovoga Gučetićeve djela vidi u: Usp. Šifler-Premec, Nikola Gučetić, pp. 41-45; Marinko Šišak, »Raskoraci i dosezi Gučetićeve političke filozofije«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 18 (1992.), pp. 93-100.
- 47 Gozzi, *Dello Stato delle Repubbliche* (In Venetia: Presso Aldo, 1591.), p. 384. Usp. Marinko Šišak, »Polikarp, Petrić i Gučetić i pitanje početka hrvatske političke znanosti«, *Politička misao* 31/3 (1994.), pp. 153-168, na p. 155.
- 48 Gozzi, *Dello Stato delle Repubbliche*, pp. 396 i 403.
- 49 Nicolo Vito di Gozzi, »Avertimenti civili per lo governo delli stati«, u: Nicolo Vito di Gozzi, *Dello stato delle Repubbliche secondo la mente di Aristotele con esempi moderni* (In Venetia: Presso Aldo, 1591.), pp. 409-437, odabrao i preveo s talijanskoga Ivica Martinović. Usp. Nikola Gučetić, »Građanska upozorenja za vladanje državama«, preveo Marinko Šišak, u: Anđelko Milardović, Tihomir Cipek i Marinko Šišak, *Hrvatska politološka tradicija: prinosi za povijest hrvatske politologije* (Zagreb: Alinea, 1995.), pp. 33-58.
- 50 »Apologia dell'honor civile«, u: Gozzi, *Dello stato delle Repubbliche*, pp. 438-446.
- 51 Usp. predgovor »Illustriss.^{mo} ac Reverend.^{mo} Roberto Belarmino S. R. E. Cardinali suo mecenati Nicolaus Gozzius Viti Filius Patritius Ragusinus, Sacrae Theologiae ac Philosophiae Doctor perpetuam felicitatem.«, u: Nicolaus Viti Gozzius, *Commentarii in tres psalmos XV. XXXV. & CXXXVI.* (Venetiis: Ad signum Ecclesiae, 1601.), pp. 3 i 8-9.
- 52 Usp. Martinović, »Ljetopis života i djela Nikole Vitova Gučetića«, *Dubrovački horizonti* 36 (1996.), pp. 23-33.
- 53 O editio princeps ovoga Gučetićeve rukopisa, što ga prema autografima iz Vatikanske knjižnice priprema Wilfried Potthoff, usp. Wilfried Potthoff, »Nekoliko primjedaba

povodom izdanja knjige *In primum librum Artis rhetoricae Aristotelis commentaria* Nikole Gučetića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 21 (1995.), pp. 344-348, osobito na pp. 346-348.

54 Šifler-Premec, *Nikola Gučetić*, p. 108; Martinović, »Ljetopis života i djela Nikole Vitova Gučetića«, na pp. 31-32.

55 Nicolò Vito di Gozzi, »Alla molto mag.^{ca} Signora mia osservandissima Nika Zuzori, in Ancona.«, u: Gozzè, *Dialogo della bellezza* (In Venetia, 1581.), na f. a3r.

Ivica Martinović

NIKOLA VITOV GUČETIĆ, THE PHILOSOPHER OF THE LATE RENAISSANCE IN DUBROVNIK

Summary

Nikola Vitov Gučetić (Nicolaus Viti Gozzius, 1549-1610), a Ragusan nobleman, has been given credit for being the only Croatian renaissance philosopher, together with Marko Marulić, who was to accomplish his extensive work nowhere else but *exclusively* on the Croatian shores of the Adriatic. *Topos* of Gučetić's philosophical contemplation is most generally his country summer residence in Trsteno.

As a »21 year-old youngling« he wrote his first work *Commentaria in sermonem Averrois Cordubensis de substantia orbis*. Inspired by Averröes, he adhered to the peripatetic school in his commentary, producing answers to numerous cosmological problems concerning »motion, matter, form, nature and measure of celestial bodies« (*motus, materia, forma, natura, mensura corporum coelestium*).

While approaching his thirties, between the years 1575 and 1580, Gučetić composed his attitudes into Platonic dialogues (*dialogo ... secondo la mente di Platone*). Two of his first dialogues were »named Flora« (*detto Antos*) evidently entitled so as to honour the beauty and chastity of Cvijeta Zuzorić with whom Nikola and his wife Maruša shared a sincere and profound friendship. Elaborating on beauty and love, Gučetić follows Plato and experienced interpretators of Plato's philosophy, while the subjects related to anthropology and natural philosophy are treated in accordance with Aristotelian tradition. Thus, the first dialogues reveal his inclination to Aristotle which is fully achieved in the first dialogue to follow, where Gučetić comments on Aristotle's *Meteorologica*.

By the age of 31, Gučetić completed his work *Discorsi ... sopra le Metheore d'Aristotele* in the form of four dialogues between himself and the philosopher and poet Miho Monaldi. This work represents the first Croatian systematic meteorology. Although greatly encouraged by Aristotle's interpretations of meteorological phenomena, Gučetić faced up to the views of Pico della Mirandola and Witelo and discussed contemporary issues, too. Apart from having described Aristotle's wind rose, Gučetić gave a most detailed description of the wind rose »used by our mariners«. Gučetić was also to add a comparative analysis regarding two caves in the vicinity of Dubrovnik: Vjetrenica in Popovo polje and Šipun in Cavtat. He expounded the reasons for the existence of wind in the former and its absence in the latter. In his third dialogue with Monaldi, Gučetić elaborated optical phenomena based on »refraction, reflexion and rectitude of rays« as in the case of rainbow and halo.

In political philosophy Gučetić was guided by the ideas of Aristotle. Concluding the preface to *Governo della famiglia* on the New Year's Day of 1589, Gučetić explicitly

pointed to the propaedeutic significance of the work on family and household governing: in order to be successful in governing the city and state, one must, before all, be good at governing his own home. »Economics« (*della economica disciplina*) became the subject of Gučetić's discussion with Stijepo Bunić, which according to him was founded on property, being manifested in one's posterity and estate. Since the greater part of Gučetić's dialogue deals with the education of children, it is frequently referred to as a pedagogic work, the subject matter still being somewhat broader and determined by the questions from Aristotle's *Economics*. In *Dello Stato delle Repubbliche* (1591), Gučetić converses with the famous Ragusan poet Dinko Ranjina who spurred him on to write this work. Gučetić's expositions on the matters of state, which were to follow his dialogues with Monaldi on ethic themes, truly reflect the composition of Aristotle's *Politica*.

Besides working on political writings, Gučetić indulged in the exegesis of psalms in three of his works (1589, 1600, 1601), exposing his views in the true counter-reformation manner. His careful study of contemporary law literature and the experience he acquired during his legal practice in the Republic of Dubrovnik, resulted in a manuscript *In primum librum Artis rhetoricae Aristotelis commentaria* (ca 1600) in which Gučetić analyzes the significance of rhetoric in state and legal affairs.

At his early age Gučetić took interest in metaphysics, his mature years were dedicated to the philosophy of beauty, love and nature, while elderly Gučetić replaced the former with political and theological topics. His elaborations started with classical philosophical works, to be succeeded by the Platonic dialogues and rounded off by the interpretations of psalms and the commentary of Aristotle's work *De anima*.

